

Брацо Ковачевић*

Бања Лука, Република Српска, БиХ

ДИМИТРИЈЕ ТУЦОВИЋ О БАЛКАНСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ

Сажетак

У историји српског политичког и друштвеног мишљења и дјеловања понекад су се појављивале занимљиве, племените и добронамјерне идеје које су, са историјске позорнице, једноставно – нестајале. Једна од таквих се односи на формирање балканске федерације. Иако није био једини њен идејни творац, ипак је Димитрије Туцовић идеји реализације балканске федерације као државно-политичког удружења равноправних држава и нација, дао значајан допринос. Због унутардржавних и вањско-политичких фактора који су онемогућавали, спречавали и бранили њено остварење, идеја о балканској федерацији није могла бити остварена. Да је била, свакако би историјски развој Балкана имао неки другачији развојни пут.

Кључне речи: *Димитрије Туцовић, Балкан, Балканска федерација, Србија.*

УВОД

Критички, марксистички и социјалистички оријентисан, Димитрије Туцовић (1881-1914) ће се изградити у изузетно значајну личност радничког и социјалистичког покрета у Србији након периода дјеловања Светозара Марковића (1846-1875). Управо, полазећи

* редовни професор у пензији

од марксистичке концепције ослобађања експлоатисаних и поробљених класа и нација, Туцовић ће у свом теоријском раду, као и практичком дјеловању, а посебно оног који се односи на ослобађање од утицаја вањских империјалних сила и стварање балканске федерације слободних држава и нација, посветити битну пажњу.

Мало је српских интелектуалаца који су се бавили проблемом уједињења балканских држава и нација у јединствен геополитички простор балканске федерације. Поред Светозара Марковића, Весе Пелагића (1838-1899), Драгише Лапчевића (1867-1939), Душана Поповића (1884-1918), Радована Драговића (1878-1906), и других, овдје можемо сврстати и Димитрија Туцовића као једног од најзначајнијих подржавалаца концепта балканске политике и балканске федерације.

БАЛКАНСКА ЕНИГМА

Иако се Балкан прије Европе налазио у, сасвим сигурно можемо рећи, цивилизованом периоду развоја, ипак га Европа доживљава предцивилизацијским и нецивилизаним подручјем.

Међутим, када се историјски погледа, онда се може видјети да се коријени савремене Европе или, како се то каже, *Запада* – европске и Западне културе и цивилизације – управо налазе на балканском подручју, у старој Грчкој и њеној култури и цивилизацији. Али, и поред тога, термини и појмови као што су *Европа* и *Балкан* не само да изазивају различите асоцијације, него служе и као различити квалификативи. Тако се за Европу они повезују са *цивилизованошћу*, *развијеношћу* и *уређеношћу*, а за Балкан – „нецивилизованошћу”, „не развијеношћу” и „не уређеношћу”. Иако се географски Балкан налази у Европи, ипак га Европа у културном и политичком смислу не прихвата.

На Западу се ријеч *Балкан* још увијек доживљава у пежоративном смислу као „нешто сасвим друго”, „страно”, „дивље”, „варварско”, „примитивно”, „некултурно”, „не цивилизовано”, „не мирно”. И ријеч *балканизација* се веома често користи као ознака за „примитивизам”, „нецивилизованост”, „уситњеност”, „распарчаност” и нешто што је „немирно”, „политички незрело”, и слично. На Западу се Балкан доживљава и као некакав баук – „један баук кружи културом Запада – баук Балкана”. Сама ријеч *балканизација* „је означавала не само уситњавање великих и снажних политичких

јединица, већ је постала синоним за повратак племенском, заосталом, примитивном и варварском”¹.

Због постојања различитих етничких група и њихових различитих култура и религија, Балкан је постао немирно и нестабилно „буре барута”. И, као негативна „онтологија”, Балкан је описиван као „несигурна територија”, „симбол насиља и нестабилности”, „хендикеп хетерогенитета” и да му, зато, треба наметнути империјалну управу јер су његови народи неспособни да успоставе сопствену аутономну управу.

Истиче се да је за политичке институције на Балкану карактеристично то да нису демократске, те да балканске државе немају развијено цивилно друштво, као што је то случај на Западу. Па, и данас је бриселско-европски однос према Балкану обојен негативним наративима: и данас се на подручје Балкана расистички гледа као на некакав резерват. Још увијек се Европа, која се лажно и лицемјерно заклиње у либералне вриједности, демократију и људска права, заправо скрива иза расистичких идеја о „неједнакости људских раса” коју је изнио Жозеф Артур де Гобино 1854. године, а као државни пројекат преузео Адолф Хитлер.

Историјски посматрано, од периода успостављања Берлинског мира 1878. године па до данас, балкански народи и балканске државе, постају предметом међународног интереса и, истовремено, подручјем војних, политичких и економских сукоба.

У свом политичком спису *Источно питање* (1880) румунски интелектуалац Михај Еминеску (Mihai Eminescu) луцидно примјећује да се Балканско полуострво отвара према истоку Европе неким тежњама толико супротстављеним да нам је немогуће сагледати нешто самодовољно, независно, са јасним циљем. Напротив, присиљени смо да прихватимо да се ради о спољним утицајима погубним за све народе полуострва. Етнографија нас све јасније убјеђује да ниједан, баш ниједан од ових елемената (бугарски, албански, грчки, турски, српски) није довољно бројчано изражен сваки за себе да би могао са успјехом да оствари превласт над осталима, тако да сасвим одговара духовна успоредба грофа Андрошија, по којој је битка између два оваква народа, налик бици два лава која се међусобно прождиру тако да ни од једног ни реп не остане. Нагон за доминацијом изазива напетост и покреће, а гдје све то може да одведе, никако није тешко погодити. И, умјесто да сви дођу до

¹ M. Todorova, (1999). *Imaginarni Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek, str. 15, 317.

заједничког договора који би се поштовао, они се дијеле по државама, развијају тежње за надмоћи, жељу за разбаштињем другог, доводећи до сталних трвења. Историјски су одређени да заједнички живе, скупа изгину у свађи и боју, ради безначајних комада земље као и ради превласти овог или оног језика. А исход је добро знан: претвориће се, у рукама својих моћних комшија, у туђе руке, па се мир никада неће моћи успоставити, док једном сви скупа не падну под туђинску власт. Балканско полуострво ће постати сцена супарничких борби за лажну надмоћ, подједнаку за све. Тренутне побједи једних, смјењују тренутне побједи других, а у овим грчевитим трзајима неко трећи ће профитирати.²

Готово након једног и по стољећа од како је написан наведени текст, ствари се на Балкану нису битно промијениле, јер балкански народи као да нису у стању да уче лекције из прошлости. Балкан је још увијек простор политичких и вјерских напетости и сукоба. Зато се може рећи да се историја на Балкану непрестано понавља, али они који у њему живе не извлаче никакве поуке. Подијељени и раздијељени, балкански народи као да нису способни за међуетничку сарадњу и заједнички живот. Један дио тих проблема јесте везан за балканску „онтологију”, али други је везан за призму великих цивилизацијских подјела и цијепања. Па, и данас је Балкан „разапет” између традиционалног и модерног, између различитих, често непомирљивих сукоба етничких група, религија, култура и цивилизацијских токова који доводе у питање мирну коегзистенцију. Историјски, културолошки и вјерски се Балкан развијао и још увијек се развија у оквиру ригидних парадигми мржње и нетрпељивости, пароксијализма, етнонационализма и територијализма који су кочили и онемогућавали развој демократских процеса. Зато веома изражене и многобројне проблеме са којима се сусреће Балкан не треба тражити сасмо у прошлости, већ и у садашњости.

За балканско подручје се може рећи да је густо насељен простор са преко 50 милиона људи; на Балкану одавно постоје православље, ислам и католичанство који често завршавају у међуетничком и међурелигијском конфликту; Балкан се налазио под Отоманском и Аустроугарском влашћу, као и под утицајем Русије; на Балкану су се сукобиле и идеологије комунизма, фашизма, нацизма и национализма, идеологије које су створене у Европи; на Балкану су касно формиране нације и државе, стално су се прекрајале границе,

² М. Eminescu, (2000). *Istočno pitanje*, Beograd: Oktoih.

ратовало се против страних окупатора и све је то доприносило и економској заосталости.

Без обзира на европску учтивост која настоји да „разумије ствари”, ипак Европа не разумије Балкан, али ни Балкан не разумије Европу.

И поред међусобног неразумијевања, Балкан је значајна интересна геополитичка тачка Европе. Заправо, на овом балканском геополитичком простору „хаоса” готово да сви „извана” имају неке своје „виталне националне интересе”. Турци своје носталгичне Отоманске, Аустријанци Аустро-Угарске, Нијемци неостварене „*Lebensraum*” интересе, Американци „виталне”, и тако редом. Свако, па и мало настојање, да одбране своје интересе, слободу и своју сиротињску егзистенцију на овој вјетрометини на којој се налази српска „кућа поред пута”, велике силе одмах доживљавају као атак на те „своје” виталне интересе. И, сви као да имају већа права од Срба и балканских народа који овдје вијековима живе и, наравно, сви у тој својој параноичности и очигледној војној, политичкој, дипломатској, идеолошкој и медијској агресивности, милитантности и белицизму, могу да балканске народе, а Србе посебно, оптужују за било шта јер су агресивни, моћни и снажни. Србима остаје да се бране што је тешко у борби између Давида и Голијата јер, мало по мало, остају без дијела свога суверенитета, личног и колективног идентитета, и територија.

О Балкану је лако говорити у географском смислу, али не и у политичком и геополитичком смислу у оквиру којег се „онтологија” Балкана одређује и доживљава на негативан начин. Европски супремизам није једини, али је један од геополитичких разлога због којег је Балкан неразвијен и због којег су на његовом простору перманентно присутни антагонизми. То је и разлог због којег се и Димитрије Туцовић теоријски и политички ангажовао.³⁷

³⁷ Димитрије Туцовић је рођен 13. маја 1881. године у свештеничкој породици у Гостиљу на Златибору код Ужица. У Ужичкој гимназији – реалки, Туцовић се, у последњој деценији XIX вијека, упознаје са социјалистичким идејама, а прва сазнања о њима добио је од свог друга Радована Драговића. У гимназијским данима је научио њемачки језик што му је касније омогућило да преводи текстове и чита њемачки марксистички *Die Neue Zeit*. Године 1899. из Ужица прелази у Београд да заврши гимназију и настави школовање. У Београду је наставио и са радом на пропагирању идеје социјализма и организовања радничког покрета у *Краљевини Србији*. Већ 1901. године формира социјалистичке групе високошколаца, постаје члан *Управе радничког друштва* и почиње радити на синдикалном организовању радника. Након завршене гимназије 1901. године, уписује *Правни факултет* у Београду. У то вријеме је *Краљевином Србијом* владао аутократски режим Александра

Обреновића. У периоду 1902-1903. године Туцовић организује демонстрације против режима када је одржао импресивни говор пред окупљеним студентима и радницима. Послије овог протеста, када је неколико људи погинуло, за њим је расписана потјерница, па је био принуђен емигрирати у иностранство. Послије *Мајског преврата* – државног удара који се догодио у ноћи између 10. и 11. јуна 1903. године (по јулијанском календару 28. и 29. маја) је помилован. Тада је група незадовољних официра убила краља Александра Обреновића и краљицу Драгу. Након мајског преврата, у 1903. години учествује у стварању *Српске социјалдемократске странке (ССДС)* и постаје уредник страначког листа *Радничке новине*. Партија се оштро супростављала вањској хегемонијској политици Србије и залагала се за федерацију балканских народа. Поред *Самосталне радикалне странке*, *ССДС* је представљала опозицију доминантној *Народној радикалној странци* Николе Пашића. На Другом конгресу *Радничког савеза* 1904. године Туцовић је одржао реферат под називом *Синдикалне организације* говорећи о значају синдикалних организација. У истој години уређује *Радничке новине* и објављује чланак под називом *Синдикати и партија*. Димитрије Туцовић је 1906. године на Београдском универзитету дипломирао право, након чега одлази у Беч на специјализацију, али се 1908. враћа у Србију и исте године је био изабран за секретара *ССДС*. Свој рад посвећује синдикалној борби, а као народни посланик Туцовић се противио ратним кредитима. У 1907. години у Њемачкој проучава литературу о нацији и анексији Босне и Херцеговине. Постао је покретач оснивања и члан редакције *Социјалистичке библиотеке*. Туцовић ће сарађивати и објављивати прилоге у *Трговачком помоћнику* (Београд), *Слободи* (Загреб), *Гласу слободе* (Сарајево), *Die Neue Zeit* (Штутгарт), *Vorwärts* (Берлин). Писаће о положају радничког покрета у Србији, социјалној политици, порезима, имовинском цензусу и изборима у Србији, водиће полемике, писати критике. У свом кратком животу Туцовић ће објавити неколико стотина чланака у домаћим и страним листовима и часописима. Написаће неколико брошура и преводити дјела Карла Маркса, Августа Бебела, Карла Кауцког, и других. На V конгресу *Главног радничког савеза* 1909. године и VII конгресу *ССДС* (1909) поднио је реферат под називом *Једна централна инстанца за све опште класне акције покрета*. У 1909. години *Српска социјалдемократска странка* мијења назив у *Српска социјалдемократска партија (ССДП)*. Почетком 1910. године је у Београду Туцовић организовао *Прву балканску социјалистичку конференцију*, на којој је покренута идеја о стварању Балканске федерације. Покреће часопис *Борба*, чији је био главни уредник. Туцовић је као представник Партије, која је постала чланица *Друге Интернационале*, судјеловао на многим међународним радничким конгресима и скуповима. На *Међународном социјалистичком конгресу* у Копенхагену, 1910. године, је одржао говор у коме је критиковао социјалисте западних земаља због њиховог опортуног држања поводом колонијално-поборљивачке аустроугарске анексије Босне и Херцеговине. Од 7. до 9. јануара 1910. је организатор, идејни творац и референт *Прве балканске социјалистичке конференције*, и управо под његовим утицајем је прихваћена идеја о стварању Балканске федерације. У Београду је одржан први конгрес социјал-демократских партија Балкана којем су присуствовали делегати из Србије, Бугарске, Румуније, Турске, Црне Горе, Македоније и словенских области Аустро-Угарске. Учесници Конгреса су се сложили о томе да треба градити заједнички живот и укинути насилно исцртане границе. За њих је национално питање демократско право свих народа Балкана у остварењу националног политичког јединства у заједничкој федералној држави. Такође, ове године је и делегат на VIII конгресу *Друге интернационале*, одржаног у Копенхагену. Упознао је Розу Луксембург, Карла Кауцког, Лава Троцког. У периоду од 1910-1914 покреће и уређује *Борбу*, израђује и предлаже резолуцију о централнојinstancи која је прихваћена на VIII партијском и VI синдикалном конгресу (1911). Тиме су партијски и синдикални покрети сједињени у један социјалистички покрет. У 1912. и 1913. години учествује у *Првом балканском рату*. Своје критичко мишљење и неслагање у вези војног похода на Албанију, објашњавајући конфликт и интересна подручја буржоаских влада

БАЛКАНСКА ФЕДЕРАЦИЈА

Балкан је простор империјалистичких освајања великих сила, с једне стране, и империјалних претензија појединих балканских држава једних према другима (нпр. Бугарске према Србији, Србије према Албанији и Македонији), са друге стране.

У таквом геополитичком окружењу се обликује и Туцовићев интелектуални опус и политички ангажман.

Како су се у XIX вијеку на балканском простору почеле стварати националне државе оне су, умјесто потребе за заједничким мултикултуралним и мултинационалним животом, настојале да империјално прошире своје територије угњетавајући друге нације. Тако је Грчка настојала да постане „Велика Грчка”, Бугарска – „Велика Бугарска”, а Србија – „Велика Србија”.

Против овакве милитантне, империјалне и завојевачке политике су се побунили прогресивно оријентисани интелектуалци, па и Димитрије Туцовић који се, противећи оваквој политици, заправо истински залагао за заједницу балканских народа.

Туцовићев теоријски рад, условно речено, може се посматрати на два, међусобно повезана нивоа: једном, који се односи на унутрашњу политику, и други, који се односи на вањску политику и геополитику. И на једном, и на другом новоу, Туцовић ствари посматра са стајалишта *једнакости*, у првом случају, унутардржавне, политичке и социјалне, а у другом, „извандржавне”, политичке и социјалне *једнакости*.

Када је ријеч о првом нивоу, поменимо чувене ријечи Димитрија Туцовића: „У Србији нема више гладних година – јер све су гладне!”

тадашњих националних држава, и оштро осуђујући државни империјализам буржоаске владе – Туцовић је изнио у књизи *Србија и Арбанија*. Пред почетак *Првог свјетског рата* Туцовић је са Драгишом Лапчевићем позвао на велики раднички збор, у чијем прогласу се каже: „Радници, пре него што смо добили рачуна о утрешку људских и материјалних жртава кржаве 1912. и 1913, од Вас се могу свакога часа потражити нове жртве. Нова ратна опасност доводи у највећој мери у питање не само мир на Балкану већ и мир у Јевропи... Србији, Балкану, свјетској култури и јевропском пролетаријату потребан је мир, а више него икоме потребан је радничкој класи и народу Србије”. Туцовић је пред почетак *Првог свјетског рата* отишао у Берлин на докторске студије али се, када је 1914. године Аустроугарска објавила рат Србији, враћа у Србију и ступа у Српску војску. Учествоује у почетним побједама над Аустроугарском и, као антиратни борац, пацифиста и социјалдемократа, и као командир вода у Колубарској бици на Врпчевом брду код Лазареваца, Димитрије Туцовић гине – 20. новембра 1914. године.

На овај начин је Туцовић указивао на проблем *социјалних неједнакости и сиромаштва* у Србији. Истицао је да у Србији постоји подјела на *три класе*: оне који имају право да бирају и да буду бирани; затим оне који имају само право да бирају, и оне који не само да немају право да бирају, него немају ни право да буду бирани. За Туцовића је ова социјална дискриминација „глупа и варварска” и зато је треба укинути. На тај начин се Туцовић залагао за укидање *имовинског цензуса*, према којем готово пола милиона особа у Србији није имало право гласа. Борећи се за правду и једнакост, Туцовић је инсистирао на остварењу политике *социјалне једнакости*. Да би се она остварила, односно да би се оствариле промјене у друштву, неопходно је изградити чврсту класну оријентацију *радничког социјалистичког покрета*, интересе покрета организовати преко снажне *политичке партије* и развити чврсте односе између партије и *синдиката*.

Други ново Туцовићевих размишљања се, као што рекосмо, односи на вањску политику и геополитику, а посебно оних везаних за формирање балканске федерације.

Прије него што се осврнемо на тај сегмент Туцовићевих размишљања, укратко ћемо се задржати на неким његовим ставовима за које можемо рећи да су представљали својеврсну антиципацију критике *неолиберализма*.

Туцовић је критички писао о империјалним експлоататорским интересима и односима великих држава према малим државама као што је и Србија. Поред њихове освајачке политике која је балканским народима доносила ропство, Туцовић је говорио и о погубном *каматном ропству*.

Када његова размишљања од прије стотину година упоредимо са нашим данашњим искуством и геополитичком односу моћних држава и њихових финансијских институција према сиромашним земљама, можемо рећи да тадашња Туцовићева гледишта управо представљају антиципацију каснијих догађања у којима неолибералне институције, као што су *Међународни монетарни фонд* и *Свјетска банка*, експлоатишу сиромашне.⁴

⁴ У 2001. години је некадашњи потпредсједник *Свјетске банке*, нобеловац Џозеф (Joseph E. Stiglitz), рекао бившем предсједнику Владе Републике Србије Зорану Ђинђићу – „чувајте се МММФ-а”. Било је то јасно упозорење од погубног утицаја и дјеловања моћних глобалних неолибералних институција као оруђа неоколонијализације и десуверенизације слабих и сиромашних држава које узимају кредите од МММФ-а. О овоме потпуније у: В.

Као што се супротстављао било каквом облику империјалног освајања, Димитрије Туцовић се оштро супротстављао европским силама које су Србији стално наметале неке облике конфликтних стања. Срби су „раскомадани и поробљени народ” што је показала и анексија Босне и Херцеговине о којој Туцовић говори као о „варварском акту”: „Ми стојимо пред једним језовитим, варварским призором светске историје: све тежње за слободом, све националне аспирације, све културне претензије једног цивилизованог народа од неколико милиона чланова брутално се негирају једним охолим завојевачким гестом! Један, највећи, најчистији за живот, најспособнији део српског народа, Босна и Херцеговина, дефинитивно се цепа од нас осталих, за које је *нераздвојно* спојен интимним везама националне заједнице, културнога јединства и истоветних традиција, *једноставне* историје! Ово је *черечење српске нације!*” Туцовић истиче да Аустро-Угарска „овај варварски акт” не чини самостално, „на своју руку”, него у договору са потписницима Берлинског уговора које су за себе резервисале одређене географске просторе, од којих је Аустро-Угарска добила српски простор. Одговорност за овај освајачки империјални чин снесе и „`православна` и `братска нам` Русија и `узвишена земља` *човекових права* – Француска и `мирољубива и цивилизована` Гледстонова Енглеска и херој националног јединства и независности – Гарибалдијева Италија!”⁵

Децидно истичући да анексија Босне и Херцеговине никако не представља неку стабилизацију и учвршћивање добросусједских односа на Балкану и гаранцију мира, Димитрије Туцовић сматра да она представља почетак веома немирног периода на Балканском подручју.

Критикујући турски однос Аустроугарске према Балкану, и пишући о анексији као „акту насиља” и „акту поробљавања”, Туцовић се заправо оштро супротставља аустроугарској геополитици и традиционалном германском геополитичком односу према Балкану. Зато је инсистирао не само на уједињењу српског народа, него и на удруживању балканских народа. Наравно, то удруживање се може остварити под патронатом неке моћне силе, али, наравно, не „под вођством Турске”, која је на Балкану харачила и злостављала балканске народе пола миленија. Зато Туцовић и истиче да „се осећа

Kovačević, (2019). *Neoliberalna hegemonija*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kримinološka истраживања, Banja Luka.

⁵ Д. Туцовић, „Историјски тренутак”, *Радничке новине*, 25.IX. 1908.

да на југоистоку Европе мора да се мења ред ствари који је створен по *туђим* мерама и *туђим* плановима и да та тежња за променом налази свога носиоца у све ширим народним масама”. Такође, народи схватају да Балкан припада Балканцима, и да не треба тражити помоћ својих непријатеља, односно великих европских држава, него „у међусобном зближавању, споразумевању и сједињавању снага ради слободног, независног, заједничког живота”. Балкан је „трусно полуострво” јер представља сталну „ратну опасност” и стални „непресушни извор заплета и борбе”. Проблеми Балкана су за Туцовића и производ империјалних и колонијалних аспирација великих сила, а прије свега „германске опасности”, које од балканских држава и нација стварају „расцјепкане и несложне” државе и нације рушећи њихово право на постојање. Ту политику *divide et impera* треба одбацити, ујединити се и борити „против колонијалне завојевачке политике капиталистичких држава које по Балкану муте”.⁶

Идеју о рјешавању тзв. *Источног питања* као идеју организовања балканских народа у оквиру једне конститутивне политичке заједнице изнио је Карл Маркс (1818-1883) давне 1853. године.

Од наших интелектуалаца и политичких практичара треба поменути њих неколико који су износили своја схватања о овом проблему.

Тако се, на примјер, Светозар Марковић залагао за федерацију, али не националних држава и не према народностима, већ федерацију срезова и округа. Истицао је да српски народ живи потпуно измјешан са другим балканским народима, без потпуно јасних и прецизних географских и етнографских граница, те би морао „узети улогу освајача” према сусједима уколико би тежио стварању некакве „велике” националне државе. Зато Србија никако не смије да се поводи егоистичним и парцијалним интересима сопствених властољубаца, већ мора да се на Балканском полуострву уједини са другим нацијама како би остварила национални и политички просперитет.

Васа Пелагић се залагао за „солидарну и потпуно аутономну и слободну федерацију балканско-карпатских народа”. Ипак, након анексије Босне и Херцеговине (7. X 1908) од стране Аустро-Угарске (која је Босну и Херцеговину окупирала још 1878. године на основу одлуке *Берлинског конгреса*), код балканских социјалдемократа

⁶ Д. Туцовић, (1975). *Сабрана дела*, књ. 7, Београд, стр. 526; Д. Туцовић, (1975). *Сабрана дела*, књ. 3, Београд, стр. 528, 529.

преовладава свијест о потреби формирања заједничке државе која би водила економском, политичком и националном ослобођењу балканских народа. Тако је, на иницијативу *ССДС* организова *Прва балканска социјалдемократска конференција* на којој су учествовали делегати Србије, Босне и Херцеговине, Бугарске, Македоније, Турске, Словеније, Хрватске, Црне Горе, Румуније. Делегати Грчке нису пристовали, али су рад Конференције подржали. На Конференцији је истакнут став да се тежње народа југоисточне Европе за свеукупним економским и политичким ослобођењем могу остварити једино окупљањем и организовањем свих привредних снага и одбраном од заједничке опасности.⁷

Почетком XX вијека већина балканских радничких и сељачких партија прихвата стварање Балканске федерације као свој политички циљ. Тако је ова идеја задобила масовну подршку. Балкански савез би представљао брану утицаја империјалних сила према балканским државама и неопходни државни механизам одбране балканских држава, те гаранцију њихове националне аутономије и слободе. Само уколико би међу народима владала демократија, слога и једнакост, народи би, а не њихови владари и капиталисти, могли управљати „својом судбином”. Зато се Туцовић оштро супротстављао експанзионистичкој колонијалистичкој политици Николе Пашића, односу националистичке владајуће олигархије према „албанском питању” и насилничким освајачким и поробљивачким претензијама српске буржоазије, залажући се за успостављање пријатељских односа између Срба и Албанаца и изградњи конфедералне заједнице која ће гарантовати мир, сигурност, слободу и просперитет балканским народима. Туцовић је сматрао да у остварењу ове идеје Албанце треба придобити милом, а не над њима проводити силу.⁸

⁷ Далења сарадња на организовању Балканске федерације је, због несугласица и разлика у мишљењима, прекинута тако да нису успјеле ни припреме за организовање *Друге балканске социјалдемократске конференције*. На иницијативу комунистичких партија балканских држава је 15.1.1920. године основана *Балканска комунистичка федерација (БКФ)* која приступа *Комунистичкој Интернационали* с циљем организовања активности на формирању *Балканске Совјетске Социјалистичке Федеративне Републике*. Све до 1948. године идеја на формирању балканске социјалистичке федерације је била дио програма балканских комунистичких партија након Другог свјетског рата када је дошло до зближавања балканских држава: Југославије, Албаније, Бугарске, те грчких партизана. Међутим, сукоб између Тита и Стаљина 1948. године је потпуно осујетио остварење Балканске федерације.

⁸ Tucović, D. (1974), *Srbija i Albanija: Jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije*, Beograd: Radnička štampa.

Реализација политичког концепта балканске федерације наилазила је на одређене препреке. Наведимо оне најзначајније.

Прва се односила на то да се велике империјалне силе увијек супротстављају политичким и геополитичким интересима малих држава доживљавајући то као чин губљења утицаја, моћи и интереса. Зато оне обично наступају са стајалишта историјски познатог принципа *divide et impera*.

Други разлог треба тражити у империјалним претензијама самих балканских националистичких владајућих структура, односно властодржаца незаситих у пљачки туђих ресурса.

И, трећи разлог треба тражити у сплету друштвених, економских, политичких и геополитичких односа, околности и утицаја на Балкану на почетку XX вијека, и касније.

Без обзира на све, идеја о оснивању балканске федерације је несумњиво значајна, али и била тешко остварива идеја. Поготово данас, у ситуацији све заостренијих геополитичких односа на балканском, европском и глобалном нивоу гдје се племените антимилитантне, антимилитаристичке, пацифистичке социјалдемократске идеје сасвим потискују...

ЗАКЉУЧАК

Димитрије Туцовић је значајан интелектуалац и политички практичар покрета за који је вјеровао да ће промијенити положај радничке класе и народа како унутар балканских држава, тако и између њих. Зато је снажно подржавао пројекат о балканској федерацији као пројекту уједињења српске нације и рјешавања националног питања.

Идеја једнакости је за Димитрија Туцовића била *spiritus movens* како његовог унутардржавног, тако и његовог извандржавног, међудржавног дјеловања и размишљања о Балкану. Она је била дубоко социјално, политички и етички утемељена идеја.

Међутим, у послеријатној српској историографији, политологији и социологији име Димитрија Туцовића није заступљено онако како би иначе требало бити. Данас су мисао и дјело Димитрија Туцовића готово потиснути у заборав. Наравно, разлоге постојања такве чињенице треба тражити у бројним факторима, од којих се један, свакако, односи на крах идеје и праксе социјализма. Ригидна „трансформација” социјализма у тоталитаризам лишен

демократије, људских права и слобода, онемогућила је истинско бављење многим релевантним питањима и проблемима којима се бавио и Туцовић. Дошла су нека сасвим друга времена у којима се актуелни проблеми којима се Туцовић бавио више не доводе у везу са радикалном промјеном капиталистичког друштва. Створено је другачије друштво својеврсног хедонистичког и конзумеристичког конформизма које одбацује било какву мисао и праксу истинских радикалних промјена...

ЛИТЕРАТУРА

1. Eminescu, M. (2000). *Istočno pitanje*, Beograd: Oktoih.
2. Kovačević, B. (2019). *Neoliberalna hegemonija*, Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
3. Todorova, M. (1999). *Imaginarni Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek.
4. Туцовић, Д. (1949). *Изабрани списи*, књ. I-II, Београд: Просвета.
5. Туцовић, Д. (1975). *Сабрана дела*, Београд.
6. Tucović, D. (1974). *Srbija i Arbanija: Jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije*, Beograd: Radnička štampa.

Braco Kovačević

DIMITRIJE TUCOVIĆ ON THE BALKAN FEDERATION

Summary: *In the history of Serbian political and social thinking and action, interesting, noble and benevolent ideas sometimes appeared, which, from the historical stage, simply – disappeared. One of these concerns the formation of the Balkan Federation. Although he was not the only creator of the idea, Dimitrije Tucović made a significant contribution to the idea of realizing the Balkan Federation as a state-political association of equal states and nations. Due to internal and external political factors that prevented, prevented and defended its realization, the idea of a Balkan federation could not be realized. If it had been, the historical development of the Balkans would certainly have taken a different path.*

Key words: *Dimitrije Tucović, Balkans, Balkan Federation, Serbia.*